Úvěr produkční.

Úvěr sám o sobě nových statků netvoří a tvořiti nemůže, vždyť úvěrem se nedá nějak „uměle" přímo zvětšiti rozsah národní produkce: ona se musí provozovati na téže základně trvajících zařízení produkčních, přímých surovin produkčních a živobytných potřeb dělnictva a jen v jejich daných mezích. Tuto pravdu již starší národohospodářští teoretikové opět a opět zdůrazňovali. Ale přes to se užívání úvěru při produkci podnikatelské, pro soukromohospodářský zisk podnikané, vyplácí, což za volné soutěže, jež v podstatě dnes v produkci vládne, znamená, že užívání produkčního úvěru přináší nepřímo i obecný prospěch; ba úvěrové podnikání má také některé přímé výhody hospodářské.

Jen že vystihnouti podrobněji a přesněji tento příznivý vliv úvěru na celkové hospodářské poměry všenárodní a všesvětové, není snadné.

Tyto národohospodářské výhody, jichž se pomocí úvěru dociluje, jsou dílem povahy spíše právní a organisace vlastnictví hospodářských statků se týkající, kde úvěr má napraviti někdy nevhodné a produkčně nevýhodné rozdělení těchto statků, za dnešní naší hospodářské organisace platné, dílem týkají se výroby přímo po její stránce ryze hospodářské, totiž délky doby produkční.

V prvém směru umožňuje se úvěrem, že dostávají se trvající zařízení a pomůcky produkční a hlavně také jiné hospodářské statky, jež dosud produkci nesloužily, z rukou nepodnikavých a nepodnikajících do rukou podnikatelů. Zároveň se tímto způsobem účelněji rozdělují produkční statky na potřebné obory produkční anebo se naopak lépe seskupují, aby se tím docílilo výhod velkovýroby, totiž intensivnějšího využití daných zařízení produkčních a zmenšení „mrtvé" režie, hospodárnějšího využití surovin i práce, dokonalejší dělby a asociace práce, nehledě ani k dalším technickým a organisačním výhodám, jež velkovýroba spíše umožňuje. Za dnešní doby se ovšem tato pro-

dukční zařízení a produkční suroviny a ostatní potřebné hospodářské statky nepropůjčují podnikatelům jen in natura, tedy snad do nájmu nebo zápůjčkou, nýbrž podnikatelé si věci buď kupují na úvěr přímo od dosavadních vlastníků, nebo si vypůjčují potřebný kupní peníz u bank, jimž byl tento finanční kapitál[1]), prodejem oněch produkčních zařízení a pomůcek uvolněný, zatímně a jaksi průběžně svěřen, anebo konečně pokud jde o statky jiné, mimo dosavadní hmotná zařízení, pomůcky a přímé suroviny produkční, kteréžto jiné statky jeví se jako ryzí přebytky dosavadních produkcí, zbylé po náhradě zničených zařízení a spotřebovaných surovin, jakož i po zadržení potřebných živobytných potřeb pro dělnictvo po dobu příští produkce — i všechny tyto potřebné úhrady se zachycují z prodejních cen výrobků jen potřebnými částkami peněžními, jen kapitálově, finančně — a jsou tyto nespotřebované přebytky představovány finančními úspornými kapitály, ušetřenými to částkami ryzích důchodů podnikatelů a vyplacených mezd dělnictvu z minulé produkce, i tuto uspořenou kupní sílu si podnikatelé vypůjčují, a opatřují si za ni zmíněné potřebné statky a potřebnou námezdnou práci na zvýšenou a zvětšenou produkci než byla produkce dosavadní. Toto prostřednictví finančního úvěru má tu výhodu, že není pak podnikatel vázán dosavadními nějakými disposicemi ve příčině produkce a může se svobodně rozhodnouti pro ten nebo onen obor výroby, ať produkce zemědělské nebo průmyslové; ale má také některé nevýhody, totiž tím, že tyto kapitály nebývají nevypověditelné, a hrozí podnikateli po případě velké ztráty, musí-li podnik pro výpověď úvěrů násilně likvidovati. Mimo to se výroba zdražuje o úplatu za vypůjčený cizí kapitál dávanou, a kdyby bylo možno zmíněné finanční kapitály opatřiti pro národní produkci bezplatně, zdarma, domnívají se někteří teoretikové, že by pak mohla snad býti cena produkovaných statků o tento placený úrok nižší.

Nejjednodušší by arciť i v dnešních poměrech podnikání individualistského bylo, kdyby každý podnikal jen v mezích svých vlastních prostředků a svůj podnik rozšiřoval, a technicky a organisačně zveleboval jen ze svých vlastních podnikatelských přebytků; ale pak by úspory všech těch, kdož sami nejsou a ne-

[1]) Název »finanční kapitál« je snad poněkud pleonasmem, ale poněvadž se názvu »kapitál« užívá také o hmotných produkčních pomůckách, bylo třeba přesnějšího vymezení pojmu »kapitál« v jeho smyslu abstraktním, asi v témž smyslu, jako se užívá názvu kapitál v účetnictví o ryzím jmění. Je to peněžní cena daných hmotných součástí majetkových, včetně statků nehmotných a majetkových součástí nominálných, jako jsou pohledávky a pod. Slovo »finanční« má zde tedy širší význam než obvykle, je ho zde spíše užito obdobně jako v obratu »financovati« podnik a pod.

mohou býti z různých příčin podnikateli, zůstávaly pro národní produkci nevyužity a ležely by ladem. A právě tyto rozptýlené menší kapitálové úspory drobných střádatelů ze širokých vrstev národa jsou dnes hlavním pramenem, z něhož se nejen dosavadní podniky zvětšují a rozšiřují, ale mimo to i nové podniky budují a nové metody organisace výroby a nové technické pokroky se v život uvádějí. Nevyužitím jich vznikla by tedy národní produkci újma nedozírná.

Ještě důležitější je funkce úvěru nebo správněji řečeno, úroku, ve směru druhém, že brání zbytečnému protahování produkční doby. Dovedeme se zajisté vmysliti ve stav, že by produkční kapitály byly výhradně v rukou nějaké kolektivity, snad státu nebo při radikálnějším řešení v rukou nějakého odborového velkosyndikátu dělnictva, a že by práce i za takovéto organisace byla konána pravidelně: ale je velmi pochybno, že by se dalo nějakými abstraktními normami zaříditi, aby se produkce zbytečně neprotahovala, to jest, aby se produkčních zařízení využilo pokud možná nejintensivněji, k ostatním závadám takovéto úředničky organisované produkce ani nehledě. Výmluvný doklad tu poskytují některé dnešní podniky veřejných korporací, provozované nevýdělečně!

Čím více se produkce zkracuje a využívá se tak bez zbytečných průtahů produkčních zařízení, tím více se zvyšuje oběh těchto produkčních statků — vždyť tato zařízení se v cenách prodávaných tovarů vlastně ponenáhlu vyprodávají a zpeněžují — obdobně je tomu i u surovin a potravin k produkci potřebných, a zvýšený oběh statků nahrazuje v určitých mezích statky samy. Věc je do jisté míry obdobná jako u peněz. V zemi, kde se nejen mzdy, ale i služné vyplácí většinou týdně, a kde obyvatelstvo je tak hospodářsky vyspělé, že zbytečně u sebe peněz nezadržuje, stačí na zdolání obratů i za ostatních okolností jinak stejných mnohem méně peněz v oběhu než v zemích hospodářsky zaostalejších. U jiných hospodářských statků než u peněz je poměr v podstatě sice jiný, neboť tyto jiné hospodářské statky neslouží jen prostředkování směn jako peníze, nýbrž konečným jejich osudem jest, že se materielně při úkoji potřeb ničí, a nejhospodárnější by bylo, kdyby mohly výrobcem býti dodávány postupně, jak se produkují, bez dlouhého přepravování a uskladňování přímo spotřebiteli a nebylo tedy zbytečných obratů. Ale poněvadž tyto meziobraty mají na druhé straně jiné výhody hospodářské, jež převažují nevýhody jimi způsobené, jsou tyto meziobraty za dnešní organisace produkce nutny, a jde jen o to, aby nebyly zbytečné obraty mezi výrobce a spotřebitele vsunovány a nebyla zbytečně tato cesta prodlužována, ať již jde o hospodářské statky k produkci potřebné nebo o výrobky samy. Jsou tedy i za jakéhosi optimálného stavu řešení určitá kvanta statků v oběhu zadržována jako u peněz a podaří-li se tento

stálý kmen statků, který je v oběhu trvale zadržován, nějakým „úsporným" zařízením zmenšiti, to jest, zkrátí-li se při daném a jaksi nutném počtu meziobratů doba jednotlivých obratů, znamená tato úspora času zároveň úsporu onoho statku samotného, poněvadž stačí pak pro nasycení oběhu za nutné „mrtvé" doby přepravní menší množství onoho statku. Zkrátí-li se doba produkční — k produkci v širším smyslu, počítáme i prostředkovatelství tržby a přepravy — znamená to zároveň nepřímo úsporu na kvantech výrobků a týž dosavadní rozsah produkce znamená tedy při časově úspornějším režimu produkce i oběhu poměrně větší množství produktů. Ovšem jde tu jen o úsporu jakési „mrtvé" režie, úsporu na mrtvém množství hospodářských statků, poněvadž na konec spotřebě musí se dostati přece jen téhož množství statků jako za dřívějších poměrů — týž poměr je ostatně u peněz také[2]) — ale úspora tu přece jen je.

Chtíti však nějak přímo, konkretně, číselně zachytiti tutc úsporu, jež je způsobena zkrácením doby produkční, zejména u trvalejších zařízení produkčních anebo snad, opačně řečeno, ono plné nejrychlejší využití jich, bylo by velmi nesnadno, kdežto kalkuluje-li se pomocí úroků z finančních kapitálů, jak se zařízení produkčních využilo, je dáno poměrně jednoduché měřítko úspěchu nejen absolutného, ale zároveň i relativného u přirovnání s jinými způsoby organisace produkční. V tomto směru zůstane asi úrok nepostrádatelnou pomůckou úspěšnosti produkce, i kdyby soukromohospodářské vlastnictví finančních kapitálů bylo zrušeno. Ostatně za dnešního kapitalistského podnikání

---

[2]) Kdyby v některé soběstačné a uzavřené hospodářské oblasti bylo zavedeno denní vyplácení mezd a dělníci si vše pro každý den potřebné kupovali u svých zaměstnavatelů, kteří vše potřebné produkují sami, a produkce těchto potřebných statků trvala by jen den a vše se platilo hotovými penězi a byl úhrn denní výplaty mzdové 1 milion, nebylo by třeba na výplatu mezd za měsíc více peněz v oběhu, než kolik je denní výplata. Vyplácejí-li se mzdy týdně a poměry jinak zůstaly stejné, bylo by potřebí šestkráte více peněz v oběhu, přes to, že měsíčný úhrn výplat i nákupů zůstal týž jako prve. Kupují-li zaměstnanci při denní výplatě mezd své potřeby mimo podnik, v němž pracují, bude potřeba peněz pro oběh záviseti na tom, která je produkční doba výrobků podniku a za kterou dobu se výrobky každého výrobního období vyprodají. Vrátí-li se podnikateli peníze do výroby dané až po měsíci, potřeboval by pro své obraty, kdyby výroba byla jednoseriová a pravidelně se po jednoměsíčné době produkční celá naráz vyprodala, celý jednoměsíčný úhrn produkčních nákladů. Jen že ovšem při dnešní nepřetržitosti a zkříženosti národní produkce a při spletitosti poměrů i u nákupů jejích produktů je velmi těžko vyšetřiti, která množství peněz se zřetelem na kratší nebo delší dobu na jedné straně výplat nákladů a tržby za výrobky a časového rozchodu mezi oběma, na druhé straně se zřetelem na nepravidelnost nákupů, je potřebí, aby byly potřebné obraty zdolány. Tak že známá Fisherova rovnice obratů: P . O = C . M (P: peníze, O: oběživost, C: cena, M: množství statků), není mnoho platna. Pravá strana její je poměrně snadno zachytitelna, poněvadž tento úhrn je zároveň úhrn všech »důchodů« příslušníků daného hospodářského celku a také přímo se dá zjistiti, co se za určité období,

užívají soukromohospodářští podnikatelé také tohoto kalkulačního úroku z investovaných v podniku finančních kapitálů, když hledí vystihnouti výnosnost produkce, byť měli v podniku jen své vlastní prostředky a nevypomáhali si úvěrem, ač ovšem bývá tento případ poměrně řídký.

řekněme za rok, úhrnně koupí — ač ovšem i tu vadí, že některé statky procházejí rukama meziobchodu a jsou tedy obraty větší než úhrn »důchodů«; ale zachytiti přímo rychlost oběhu peněz je téměř nemožno, spíše by se dala naopak tato rychlost oběhu peněz vypočítati z množství peněz v oběhu se nalézajících. Rovněž zde však působí nesnáz, že jednotlivci peníze často zbytečně, bez nutné potřeby zadržují a u sebe hromadí, a tyto mrtvé hotovosti pokladní dosti silně kolísávají a za okolností jinak stejných množství potřebných peněz zvyšují nebo snižují. Také u zboží jsou takovéto mrtvé zásoby, jak svrchu dotčeno, a zúžením jich, ovšem aniž by pravidelné zásobování trpělo, znamená nepřímou úsporu, o niž by mohla spotřeba za okolností jinak stejných stoupnouti, a ceny statků by mohly poklesnouti o udržovací náklady těchto zásob, včetně úroků z finančních kapitálů v nich trčících. — K e y n e s doporučuje jinou rovnici pro výstih potřebného množství peněžního oběživa na zdolání obratů, totiž P=J . (K+HK'), kde P je množství peněz (zlatých mincí, bankovek, úhrn žirových účtů u cedulové banky), I je index cenový, K a K' spotřební jednotka, to jest kupní síla, kterou národní příslušníci v daném období na trhu uplatňují a k tomu účelu potřebné množství platidel potřebují, zadržují, a to K v hotových penězích, K' v depositech u bank, H je průměrná hotovost, kterou obchodní banky musí udržovati, aby mohly vyhověti požadavkům výplaty vkladů u nich uložených. prý asi 12% krátkodobých jejich závazků. Zavedením složek K a K' do rovnice má se nahraditi těžko zachytitelná oběživost peněz v svrchu uvedené rovnici F i s h e r o v ě, ale nezdá se, že by tím problém byl určitěji vyřešen.